ISSN:2828-6235
Impact factor:13.77

International Journal of Literature and Language Studies(IJLLS)

THE USE OF FLOWERS AS A CULTURAL CODE IN CULTURAL STUDIES

Ermaǵanbetova Gúlparshın Maratovna
doi:https://doi.org/10.5281/zenodo.22756785

Annotaciya. Maqalada gúllerdiń mádeniy kod wazıypasında qollanılıwı teoriyalıq hám ámeliy tárepten analizlengen. Dúnya xalıqları mádeniyatınan mısallar keltirilip pikirler dálillengen. Qaraqalpaq xalqınıń gúlge qatnaslı kózqarasları folklorlıq shıǵarmalarǵa tiykarlanıp sáwlelendirilgen.
Gilt sózler: Mádeniy kod, simvol, associaciya, «gúl» koncepti.

Аннотация. В статье теоретически и практически проанализирована роль цветов как культурного кода. Мысли аргументированы примерами из культуры народов мира. Представления каракалпакского народа, связанные с цветами, освещены на основе произведений фольклора.
Ключевые слова: Культурный код, символ, ассоциация, концепт «цветок».

Abstract. The article theoretically and practically analyzes the application of flowers as a cultural code. The arguments are supported by examples from the cultures of various world nations. The Karakalpak people's views and attitudes toward flowers are reflected based on folklore works.
Keywords: Cultural code, symbol, association, concept of "flower".

Gúller dúnyada bar bolǵan xalıqlardıń mádeniyatında hár qıylı áhmiyetke iye. Bul úrp-ádet, salt-dástúr hám qádiriyatlarda sáwlelenip, simvolikalıq máni arqalı xalıqtıń sanasında qáliplesken filosofiyalıq túsiniklerdi hám ásirlerden asıp kiyatırǵan kewlindegi tuyǵı-sezimlerdi ańlatıp keledi.

Mádeniyattı anıqlawda kóplegen kózqaraslar bar. Máselen, A.S.Karmin tárepinen berilgen mádeniyattıń xabar-semiotika teoriyası áhmiyetke iye. Bunda mádeniyat bılay túsindiriledi: «... insannıń tábiyiy ómirinen parıqlı túrde, turmıs tárizin belgilewshi faktor. Mádeniyat insan aqılınıń oǵan málim, tábiyatqa belgisiz tárizde xabardı toplaw, jıynaw, qayta islew hám paydalanıw imkaniyatın bergeni sebepli júzege keledi. Bul usıllar arnawlı belgilewshi qurallardı jaratıw menen baylanıslı bolıp, olardıń járdeminde xabar jámiyette kodlanadı hám jiberiledi... Solay etip, insan óziniń jaratqan xabar ortalıǵı – obyektler hám hádiyselerden quralǵan, olardıń hárbiri túrli xabarlardı ózinde kodlaytuǵın bir dúnyada jasaydı. Bul ortalıq – bul mádeniyat [1]». Mádeniy kod – bul málim bir formada qáliplesken maǵlıwmat bolıp, mádeniyattı anıqlaw imkaniyatın beredi. Bul túsinikti anıqlawdaǵı qıyınshılıq, onıń semiotikalıq tárepten basqa quramlıq bólekler menen almasıw itimallıǵında kórinedi. Sonlıqtan, mádeniy kodtı «semiotikalıq mákan» ushın «meta-dáreje» dep túsiniw kerek [2]. Basqasha etip aytqanda, málim bir belgiler, simvollar hám olardıń mánileri mádeniyatta jámiyet hám ekonomikalıq baylanıslar tásirinde meta dárejege (grekshe «joqarı», «artında», «basqa dárejede») kóteriliwi múmkin. Máselen, lala gúli Niderlandiya máleketiniń simvolı esaplanadı hám bul jámiyettegi gúl jetilistiriw ekonomikası menen tıǵız baylanıslı.

Gúller ańlatatuǵın mazmundı túsiniw adamzattıń bir-birine uqsamaytuǵın mádeniyatın qádirlewge járdem beredi hám jámiyetler arasındaǵı qarım-qatnastı jaqsılaydı. Adamlar ortasında qatnas mıń jıllarǵa barıp taqaladı. Gúller sulıwlıǵı sebepli dekorotivlik predmet sıpatında, sonday-aq, dárilik qásiyeti, iysi hám máresimler ushın da qollanılǵan. Waqıt ótiwi menen qarım-qatnas kúsheydi. Bul gúllerge baylanıslı dástúrler, túrli mániler hám belgilerdiń jaratılıwına alıp keldi. Jámiyetler ózgergeni sayın gúllerdiń áhmiyeti artıp, diniy isenimler, úrp-ádetler hám kórkem-ónerge de tásir kórsetti. Bunı milletler, mámleketler kesiminde kórip shıǵıw orınlı dep esaplaymız.

Kópshilik avstraliyalıqlar baǵshılıq penen shuǵıllanadı. Olar óz baǵında jumıs islewden hám dosları, shańaraq aǵzaları ushın gúller buyırtpa qılıwdan zawıq aladı. Avstraliyalıqlar átirgúller, orxideya, liliya hám dástegúl (bellis perennis) menen birge milliy gúli bolǵan akaciyanı (golden wattle) maqtanısh etedi. Bul gúl birlik, eslew hám oy-pikirdi ańlatadı.

Meksika ósimliklerініń rán-báreńligi olardıń mádeniyatında sáwlelengen. Gúller bazar, zıyarat orınları, qurbanlıq qılatuǵın jerlerde hám úylerde tabıladı. Tariyxta mayyalar áyyemgi qudaylardı razı etiw ushın kóbinese qurbanlıq orınlarına gúller alıp kelgen, sebebi olar qudaylardı gúllerden payda bolǵan dep oylaǵan.

Germaniyada gúllerdiń reńi de belgili bir mánilerdi bildiredi. Aq gúller kóbinese jerlew máresimlerine aparılsa, qızıl gúller muhabbat, sarı hám toq sarı gúller quwanıshtı, kók gúller bolsa azatlıqtı ańlatadı. Tariyxıy maǵlıwmatlarǵa qaraǵanda, Rimde kelinshekler jawız ruwxlardı qorqıtıw hám ónimdarlıqtı qollap-quwatlaw maqsetinde gúller kóterip júrgen. Italiya mádeniyatında birqansha ırımlar elege shekem dawam etpekte. Máselen, heshqashan jup átirgúl berilmeydi, sebebi bul aza menen baylanıslı bolıp [3], evropalılar jup sandı ómirdiń sońı, ólim simvolı, taq sandı jasaw, dawam etiw simvolı sıpatında qaraydı. Sonlıqtan da, kópshilik Evropa mámleketleri tiri adamlarǵa taq átirgúl sawǵa etse, qaytıs bolǵan adamlardıń qábirine jup gúl qoyadı. Al bizіń mádeniyatımızda qaytıs bolǵan adamnıń qábirine taq gúl qoyıw kerek degen túsinik qáliplesken.

Mádeniy kodlar til, folklor, úrp-ádetler hám simvollar arqalı xalıqtıń dúnyaqarasın sáwlelendiredi. Yaponiya xalıqınıń mádeniy miyrasında sakura ayrıqsha orın iyeleydi. Sakura bul – yaponsha sóz bolıp, tiykarınan, arnawlı alsha tereginiń gúli (Prunus serrulata) bolıp, yaponlardıń estetikalıq qádiriyatları, diniy isenimleri hám social mentaliteti menen tıǵız baylanıslı. Bul gúl ómirdiń ótkinshiligin ańlatadı hám impermanensiya túsinigin simvolikalıq tárizde bildiredi. Impermanensiya – Yaponiya buddiziminde eń tiykarǵı túsinik bolıp, ómirdiń, tábiyattıń hám dúnyada bar bolǵan hámme nárseniń ózgeriwsheńligin hám ótkinshiligin ańlatadı. Ómir hám tábiyat obyektleri, atap aytqanda, sakura da waqıt ótiwi menen joǵaladı. Sakura ózіniń gózzallıǵın qısqa múddette kórsetedi, bul yapon xalqınıń ómirdiń qısqa hám biytákirar gózzallıǵın qádirlew túsinigin qáliplestiredi.

Báhár máwsimi Yaponiyada mektep jılınıń baslanıwı, jańa jumıs baslanıwı, sonday-aq, jaslar turmısınıń jańa basqıshına kiriw menen baylanıslı bolıp, bul óz gezeginde sakuranı jańa turmıs tımsalı sıpatında tán alıwǵa alıp keledi.

Hár báhárde sakura gúlleri ashılǵan waqıtta, yapon xalqınıń dástúriy Hanami (alsha gúllerin tamashalaw) máresimleri baslanadı. Bul estetikalıq zawıq alıw ushın hám tábiyat gózzallıǵın qádirlew maqsetinde ámelge asırılatuǵın sociallıq ilaj sıpatında keń tarqalǵan. Biraq ta áyyemde diyqanlar mol ónim alıwdan úmitlenip, tereklerge sájde qılıw ushın tawlarǵa sayaxat etken. Sonday-aq, sakura yapon samuraylarınıń batırlıǵı, olar jasaǵan qısqa hám maqtanıshlı ómir tımsalı dep qaraladı. Samuraylar sakura gúllerin óz ómirin ańlatıwshı simvol sıpatında qádirlegen, sebebi olar da sakura gúlleri sıyaqlı qısqa, lekin joqarı bahalawǵa ılayıqlı ómirge iye dep esaplanadı.

600 jıldan artıq tariyxqa iye bolǵan ikebana da Yaponiyada tábiyat penen baylanısıw hám dóretiwshilikti kórsetiwdiń usılı sıpatında áwládtan-áwladqa ótip kelgen qádirli dástúr esaplanadı. Gúllerdi bezewdiń bul ózine tán túri yapon estetikasın hám filosofiyasın sáwlelendiriwshi júdá áhmiyetli kórkem-óner túrine aylandı [4]. Bul tábiyiy elementlerdi (gúller, japıraqlar, shaqalar) teń salmaqlılıq, uyǵınlıq hám filosofiyalıq máni tiykarında jaylastırıwdı óz ishine aladı. Assimetriyalıq kompoziciya, bos orınlardan paydalanıw, hárbir elementtiń mánisi ikebananıń tiykarǵı principleri esaplanadı.

Ikebana yapon filosofiyasınıń tiykarǵı aǵmları Zen buddizmi hám taoizm menen tıǵıs baylanıslı. Bunda insandı tábiyat penen bir pútin dep biledi. Gúllerdiń jaylasıw cikli hám tábiyattıń ózgeriwsheńligi simvolikalıq ańlatıladı.

Qaraqalpaqlar mádeniyatında da gúller mádeniy kod sıpatında áhmiyetli orındı iyeleydi. Bul milliy kiyimlerde, naǵıslarda, bezeniw buyımlarında hám t.b. sáwlelenip, kóbinese, hayal-qızlar menen baylanıslı xalıqtıń kózqarasların ańlatıp keledi. Xalqımızda lala, átirgúl, zapıran sıyaqlı gúller menen baylanıslı túsinikler kóbirek ushırasadı. Máselen, zapıran gúli sarı reńde bolǵanlıǵı sebepli uwayım-qayǵınıń belgisi sıpatında qabıl etiledi.

Qaraqalpaq xalqınıń gúllerge qatnaslı kózqarasları kóbirek folklorlıq shıǵarmalarında sáwlelengen. Máselen, súmbil, ǵumsha, qızıl gúl, zapıran, lala sıyaqlı gúl atamaları jiyi ushırasadı. Dástan, qosıq, ańız-ápsanalarda denotativ hám konnotativ xızmetti atqarıwshı sóz bolıp qalmastan, xalıqtıń milliy-mádeniy ózgeshelikleri tiykarında payda bolǵan oy-pikirlerin jarıqqa shıǵaradı.

Gúl sózi, kóbinese, qızıl reń menen associaciyalanıp, hár qıylı mánilerde jumsaladı. «Qızıl gúl – báhár, qızıl gúl – muhabbat, qızıl gúl – qız, qızıl gúl – ómir, qısqa ómir, qızıl gúl – adamnıń jan dúnyası sıyaqlı xalıqlıq mádeniy sıpattı bildiredi» [5:128]. Qızıl reń – eń dáslep milliy sanada insan denesindegi qandı sáwlelendiredi. Sonlıqtan da, dástanlarda qızıl gúl birligi arqalı insannıń janınıń úziliwi, ólim aldında turǵanlıǵı haqqındaǵı uǵımdı bildirip keledi:

1) Qızıl gúlim solǵan bolsa,
Paymanası tolǵan bolsa («Yusup – Axmet» dástanı, 315-bet);
2) Menmenlikten kórdim bunday zulımdı,
Tamırınan juldıń qızıl gúlimdi («Yusup – Axmet» dástanı, 299-bet)

«Gúl» koncepti maydanındaǵı etnomádeniy fon belgileri negizinde qaraqalpaq tilinde milliy antroponimler payda bolǵan. Xalqımız hayal-qızlardıń gózzallıǵı, ádep-ikramlılıǵı, názikligi gúldey bolıwın qáleydi, sonlıqtan erte zamanlardan baslap belgili bir gúldiń atamasın yamasa gúl sóziniń ózin basqa sózler menen biriktirip qız perzentke at qoyıw dástúri qáliplesken. Mısalı ushın, Hinjigúl, Dástegúl, Gúlistan, Gúlhásel, Gúldana, Gúlsánawar, Gúlparshın, Gúlzar, Anargúl, Lala hám t.b.

Juwmaqlap aytqanda, gúldiń mádeniy kod sıpatında qollanılıwı dúnya xalıqları mádeniyatında keń tarqalǵan hádiyse. Hárbir mádeniyatta gúl óziniń simvolikalıq mánilerine iye bolıp, túrli qádiriyatlardı ańlatadı.

PAYDALANÍLǴAN ÁDEBIYATLAR:

1. Кармин А. Философия культуры в информационном обществе: проблемы и перспективы // Вопросы философии. – 2006. - № 2.
2. https://lomonosov-msu.ru/archive/Lomonosov_2007/20/moyanauka@list.ru.pdf
3. https://www.growpicas.com/flowers-and-their-cultural-influences-around-the-world/
4. https://www.architecturaldigest.com/story/everything-you-need-to-practice-ikebana
5. Ордабекова Х.А. Дәстүрлі және қазіргі тілдік санадағы «гүл» лексемасының семантикалық және ассоциациялық табиғаты // ҚазҰУ хабаршысы. – Алматы: Қазақ университети, 2014. №3 (149). – Б. 125-129.